

TARBIYA FANIDA LOYIHAGA ASOSLANGAN TA'LIMDAN FOYDALANISH BOSQICHLARI

Jumabayev A.D.

*Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti
2-kurs tayanch doktoranti*

Tayanch so'zlar: Tarbiya fani, loyihaga asoslangan ta'lim, artefakt, harakatlantiruvchi savollar, baholash.

Ключевые слова: Педагогика воспитания, проектное обучение, артефакт, наводящие вопросы, оценивание.

Key words: Pedagogy of education, project-based learning, artifact, leading questions, assessment.

РЕЗЮМЕ:

Ushbu maqolada Tarbiya fanida loyihaga asoslangan ta'limdan foydalanish va uning o'ziga xos xususiyatlari ochib berilgan. Tarbiya fanida ushbu o'qitish texnologiyasidan foydalanish uchun LAT bosqichlari va ularning to'liq mazmuni yoritilgan.

РЕЗЮМЕ:

В данной статье описано использование проектного образования в сфере образования и его особенности. Освещены этапы ЛАТ и их полное содержание для использования данной технологии обучения в образовании.

SUMMARY:

This article describes the use of project-based education in the field of education and its features. The stages of LAT and their full content for the use of this learning technology in education are covered.

Ma'lumki, so'nggi yillarda mamlakatimizning axloqiy ta'lim sohasidagi siyosatida tub o'zgarishlar yuz berdi. Bu islohatlarni asosan, Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasining tasdiqlaniship[1], shuningdek O'zbekiston maktab ta'limida axloqiy ta'lim olib borilishining asosi sifatida tizimlashgan va birdan-bir Tarbiya faniga o'tilishini ko'rishimiz mumkin. Mazkur fanning o'ziga xos xususiyati shundaki, unda ilk marotaba 21-asr ko'nikmalari deb nom olgan "yumshoq ko'nikmalar" joriy qilingan. Jumladan, ushbu xususiyatlarni fan yuzasidan DTSlarida ko'rsatilgan malaka talablarida[2] ham ko'rishimiz mumkin.

LAT (Loyihaga Asoslangan O'qish) ushbu sharoitda motivatsiyani oshirish, jamoada ishlash va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish uchun samarali o'qitish

Shundan so‘ng, har bir jamoa LAT jarayonining qolgan bosqichlarida nisbatan mustaqil ravishda faoliyat yuritadi.

Endi jamoa ichida rejalashtirishni amalga oshirish zarur. Ushbu bosqichda jamoa a‘zolari vazifalarni bajarish bo‘yicha o‘zaro taqsimotlarni aniqlab yozib chiqishlari kerak. Avvalo, o‘qituvchi belgilagan loyiha muddati asosida, jamoalarni aniq maqsadlar qo‘yishga undash lozim. Bu maqsadlar umumiy bo‘lishi yoki vaqt bo‘yicha aniq rejalarga ega bo‘lishi mumkin va har bir jamoada farq qilishi ehtimoldan holi emas. Shu bilan birga, o‘qituvchi umumiy yo‘riqnoma berishi zarur (masalan, "Biz ushbu loyihaga 10 kun ajratishni rejalashtirganmiz") va jamoalar o‘z vaqt rejalari ushbu doiraga mos kelishini ta‘minlashi kerak.

Jamoalar shakllantirilgach, o‘quvchilarga har bir savolni kim o‘rganishi kerakligini hal qilish uchun qo‘shimcha aqliy hujumni o‘tkazish zarur bo‘lishi mumkin. Bundan tashqari, ba‘zan jamoalar guruh yetakchisi, video rejissyor, ma‘ruzachi va boshqa a‘zolar uchun maxsus rollarni o‘z ichiga olgan "Jamoani boshqarish" tuzilmasini ishlab chiqadi. Ushbu boshqaruv modeli o‘qituvchiga jamoa a‘zolariga aniq vazifalarni belgilash imkonini beradi. Shuning uchun ushbu bosqichda tashkilot modeli yoki shunga o‘xshash tuzilmani ko‘rib chiqish muhimdir va har bir o‘quvchining aniq roli belgilanishi kerak.

LAT loyihalarida har bir o‘quvchi uchun aniq rol topshiriqlari belgilanishi lozim. Masalan, "videograf" sifatida belgilangani raqamli kameralar yordamida guruhning vizual materiallarini yaratishda ishtirok etishi mumkin. Yaxshi internet qidiruv qobiliyatiga ega o‘quvchi "yetakchi tadqiqotchi" rolini olishi mumkin, yaxshi yozuv qobiliyatiga ega o‘quvchi esa "hikoya koordinatori" sifatida faoliyat yuritadi. Ushbu rol egalariga o‘z vazifalarini samarali bajarishda yordam beradigan sheriklar tanlash imkoniyati berilishi mumkin, biroq har bir guruh a‘zosiga jamoa ishiga qanday hissa qo‘shishini tushunishga yordam beradigan rol ajratilishi kerak.

LAT yo‘riqnomalarida o‘quvchilar odatda individual vazifalar, masalan, veb-qidiruvlarni bajaradilar, ammo loyihaning boshqa jihatlari jamoaviy ko‘rinishda amalga oshiriladi. Jamoa topshiriqlari uchun "artefakt rahbari" yoki "mahsulot koordinatori" roliga ega o‘quvchi tayinlanishi kerak, chunki u yaratiladigan mahsulot yoki artefakt uchun yakuniy javobgar bo‘ladi.

Shuningdek, jamoada vazifalar taqsimoti amalga oshirilgandan so‘ng, jamoa rejalashtirish jarayonining qisqacha mazmunini yozma ravishda tayyorlashi kerak. Bu bosqich yakunlangach, jamoa o‘z rejalari, individual rollari va ularning vazifalari haqida o‘qituvchiga yozma hisobot taqdim etishi talab etiladi. Ushbu hisobotni yaratishni boshlang‘ich jamoa yig‘ilishida bir o‘quvchi tomonidan ko‘tarilgan savollar, tayinlangan rollar va boshqa mahsulot topshiriqlarini yozib olish orqali osonlashtirish mumkin.

O'quvchilarning LAT faoliyatini rejalashtirishdan kelib chiqib, ushbu jarayon bir necha dars soatlarini talab qilishi mumkin. Ammo ikki haftalik o'quv bo'limi davomida ushbu kirish va rejalashtirish vazifalari ikki dars soatidan oshmasligi kerak va vaqt ichida bosqichma-bosqich taqsimlanishi lozim.

Dastlabki tadqiqot bosqichi: ma'lumot to'plash. Yaxshi tashkil etilgan loyihalarda dastlabki tadqiqot bosqichi LAT jarayonining keyingi bosqichlarida kutilmagan muammolarni kamaytiradi, chunki bu bosqichning faoliyati nisbatan oldindan rejalashtirilgan bo'ladi. Shu sababli, o'qituvchilar odatda loyiha uchun tadqiqot resurslarini oldindan tayyorlab qo'yadilar. Ushbu bosqichda Internetga kirish muhim ahamiyatga ega, chunki zamonaviy loyihalarda ma'lumot to'plash ko'pincha Internetdan foydalanishni talab qiladi. Har bir LAT loyihasida o'quvchilar uchun tadqiqotda yordam berish maqsadida bir yoki ikkita veb-kvest tayinlanadi. O'quvchilar ushbu dastlabki tadqiqot bosqichida bunday vazifalarni bajarishlari kutiladi.

Biroq, oldindan tayyorlangan topshiriqlardan tashqari, o'quvchilar harakatlantiruvchi savolga yoki aqliy hujum muhokamalaridan kelib chiqqan aniqroq savollarga javob izlaydilar. Shu tariqa, jamoalar o'z tadqiqotlari davomida onlayn manbalardan fotosuratlar, qisqa videolar yoki yozma hisobotlar kabi ma'lumotlarni to'plashlari mumkin. LAT tajribasiga endi kirishayotgan o'quvchilar uchun bu bosqichda juftlikda ishlash foydali bo'lishi mumkin. Bu nafaqat ularga vazifaga e'tibor qaratishda yordam beradi, balki hamkorlikda ishlashni yanada qulayroq qiladi.

Agar LAT Internet resurslariga cheklovlar mavjud bo'lgan sharoitda amalga oshirilsa, bu bosqich o'qituvchilar va jamoalar uchun ijodiy rejalashtirish imkoniyatini taqdim etadi. Masalan, 25 nafar sinf o'quvchisi bir vaqtning o'zida kompyuterlardan foydalanishga urinmaslik uchun, o'qituvchi tasodifiy bir jamoani tanlab, ularning veb-kvestlarni boshlashlariga imkon berishi mumkin. Shunday qilib, sinfdagi faqat 12 o'quvchi kompyuter va Internetga kirishi kerak bo'ladi. Agar o'quvchilarni juftlikda ishlashga yo'naltirilsa, bu raqam atigi oltita Internetga ulangan kompyuterga qisqarishi mumkin.

Qolgan jamoalar Internetga asoslanmagan tadqiqot faoliyatlari bilan shug'ullanishlari mumkin. Bunday tadqiqotlarga an'anaviy kutubxona yoki media markazlardan ma'lumot izlash, LAT tajribasi uchun savollarni ishlab chiqish va takomillashtirish, loyihaga tegishli fotosuratlar olish yoki mehmonlar bilan suhbat uchun savollar tuzish va intervyular o'tkazish kiradi.

Shu bilan birga, har bir jamoa a'zosining vazifalari va ulardan kutilayotgan natijalarni muhokama qilish ham muhimdir. Ushbu bosqichda o'qituvchilar mini-darslarni tashkil qilishlari mumkin. Ba'zan bu darslar loyihaning o'ziga xos topshiriqlari bilan bog'liq bo'lib, ularda barcha o'quvchilar ishtirok etadilar.

Ammo LAT loyihalari doirasidagi mini-darslar o'qitish jarayonini farqlash uchun ajoyib imkoniyatdir. Misol uchun, o'qituvchilar bir xil rolni bajarayotgan jamoa a'zolari yoki kengroq loyiha mazmunini tushunishda yordamga muhtoj bo'lgan o'quvchilar uchun maxsus mini-darslar o'tkazishlari mumkin.

Taqdimot va prototip artefaktlarni yaratish, ishlab chiqish va dastlabki baholash bosqichi, dastlabki tadqiqot bosqichi va LAT jarayonining keyingi bosqichlari bilan ba'zi jihatlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bu bosqichlarni ketma-ket sanab o'tish o'qituvchilarga LAT jarayonini yaxshiroq tushunishga yordam berishga qaratilgan, lekin o'qituvchilar bu qadamlar faqat umumiy yo'riqnomalar ekanligini anglashlari kerak. Tadqiqotning dastlabki bosqichidan boshlab, artefaktlarni yaratish odatda boshlanadi, chunki tadqiqot va artefaktlarni yaratish o'rtasida ko'pincha katta bog'liqlik mavjud.

Shu sababli, mahsulot koordinatori va syujet muallifi dastlabki tadqiqot bosqichida birgalikda ishlashlari kerak bo'lishi mumkin, chunki boshqa o'quvchilar ma'lumotlarni topib, uni video taqdimotiga qo'shishadi. Bunday tarzda, ular haqiqiy tadqiqotlarni olib borish va ma'lumotlarni ko'proq sintez qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar, chunki ular birgalikda video taqdimot uchun hikoyalar taxtasini ishlab chiqadilar. Aksincha, jamoaning boshqa a'zolari video taqdimotdan mustaqil bo'lib, boshqa artefaktlarni ishlab chiqishlari mumkin.

Yaratish bosqichining oxiriga kelib, jamoalar yig'ilish o'tkazib, talab qilinadigan artefaktlar va yakuniy taqdimot bo'yicha o'zlarining erishgan yutuqlarini ko'rib chiqishlari kerak. Ushbu yig'ilishning asosiy maqsadi bajarilgan topshiriqlarni, harakatlantiruvchi savolga oid ishlarni va loyihaga kiritilishi kerak bo'lgan qo'shimcha ma'lumotlarni aniqlashdir. LAT loyihalarida o'quvchilar doimo yangi tarkib qo'shishga va shu orqali loyihani yaxshilashga intilishadi.

Ba'zi o'quvchilar uchun o'qituvchilar formativ baholash jarayonida yordam berish uchun yo'naltiruvchi savollar berishi mumkin. O'quvchilar prototip artefaktlari va hikoyalar taxtasini ko'rib chiqib, "Biz asosiy savollarga javob berdikmi?" degan savolni berishlari mumkin. Bu savolga javob, ko'pincha, to'planishi va loyihaga qo'shilishi kerak bo'lgan qo'shimcha ma'lumotlarni aniqlashga olib keladi.

Ikkinchi tadqiqot bosqichida o'quvchilar umumiy taqdimotdagi bo'shliqni to'ldirish uchun kerakli ma'lumotlarni qidiradilar. Har bir jamoa umumiy muammoni hal qilish uchun turli yondashuvlarni qo'llashlari mumkin, shuning uchun bu bosqichda turli jamoalar turli xil ma'lumotlarga ehtiyoj sezishlari mumkin. LAT jarayonining keyingi bosqichlarida zarur bo'lgan tarkib va axborot resurslari oldingi bosqichlarga qaraganda biroz murakkabroq bo'lishi mumkin, chunki guruhlar o'z loyihalarini amalga oshirish uchun turlicha ma'lumotlarga ega bo'ladi. Ba'zi hollarda katta miqdordagi ma'lumotlar kerak bo'lishi mumkin,

lekin ko‘pincha o‘qituvchilar bu bosqichdan oldin o‘quvchilar bilan tarkibning umumiy sifati bo‘yicha ishlaganligi sababli, faqat bir nechta qo‘shimcha ma‘lumotlar talab qilinadi. Shuningdek, jamoalar o‘z ishining ushbu bosqichiga yaqinlashganda, loyihaga ajratilgan vaqtning cheklanganligini hisobga olib, LAT loyihasing umumiy yo‘nalishida katta o‘zgarishlar kiritish kerak emas.

Agar o‘quvchilar o‘zlarining individual topshiriqlarini bajarmagan bo‘lsa, ular LAT loyihasing bu bosqichida ushbu ishni bajarishlari zarur. Ko‘pincha, LAT loyihalarida barcha o‘quvchilar uchun bajarilishi kerak bo‘lgan topshiriqlar mavjud bo‘lib, bu topshiriqlar yakuniy ishlab chiqish va nashr qilish bosqichlaridan oldin bajarilishi kerak.

Yakuniy taqdimot ishlab chiqish bosqichida, syujet taxtasi, tayyorlangan video bo‘limlari yoki ikkinchi tadqiqot bosqichidan olingan artefaktlar qayta ko‘rib chiqilishi kerak. Vaqt cheklangan bo‘lishi mumkin, shuning uchun faqat loyihani sezilarli darajada yaxshilaydigan o‘zgarishlar amalga oshirilishi lozim. Ushbu bosqichda jamoa guruh bo‘lib uchrashishi va har bir artefakt va mahsulotni baholashi kerak, bu baholash tengdoshlar tomonidan yoki boshqa baholash usullari orqali amalga oshirilishi mumkin. Biroq, tengdoshlarni baholash faqat jamoa a‘zolarini qamrab olishi kerak, sinfning umumiy bahosi bo‘lmasligi lozim (sinf miqyosida tengdoshlarni baholash LAT jarayonining yakuniy bosqichida amalga oshiriladi). Shunday qilib, tengdoshlarni baholashning maqsadi jamoa asosida bo‘lib, kelajakdagi sinf miqyosidagi baholashni tayyorlashdir.

Mahsulot yoki artefaktlarni nashr etish bosqichida, LAT loyihalari uchun nashr variantlari deyarli cheklanmagan. O‘qituvchilar o‘quvchilarning ishlarini nashr etishning LAT tajribasining muhim qismi ekanligini tushunishlari zarur, chunki o‘quvchilar bu jarayonni juda qadrlashadi. Agar o‘quvchilar jamiyatdagi boshqalar qiziqtiradigan haqiqiy muammolarni hal qilishayotganini his qilsalar, ular yanada ko‘proq mehnat qilishadi.

LAT loyihalari o‘quvchilarga real dunyoda uchraydigan muammolarga yechim topishni o‘rgatish uchun mo‘ljallangan, shuning uchun loyiha natijalarining ommaga taqdimoti yoki nashr etilishi LAT jarayonining muhim qismidir. O‘quvchilar o‘z o‘qituvchilari nimani qadrlashlarini tushunishadi, va sinfdagi ishlarni jamiyatga taqdim etish uning ahamiyatini namoyish qilishning samarali usulidir. Bu, ehtimol, LAT o‘rganish tajribasida o‘quvchilarning faolligining yuqori bo‘lishining asosiy sababidir.

Bundan tashqari, nashr qilish imkoniyatlari faqat o‘qituvchilar va sinflarning jamoaviy tasavvurlari bilan cheklangan. Nashrlar yakuniy loyiha yoki sinf tomonidan tanlangan artefaktlarni o‘z ichiga olishi mumkin. Masalan, video artefaktlar o‘qituvchi va sinf tomonidan YouTube’ga joylashtirilishi mumkin. Boshqa tomondan, o‘quvchilarning ishlarini maktab veb-saytlariga joylashtirish

mumkin. Yozma hisobotlar esa mahalliy gazetalar uchun maqolalar yoki hukumat vakillariga xatlar sifatida tayyorlanishi mumkin. Maktabdan tashqari tashkilotlarga taqdimotlar ham o'tkazilishi mumkin. Nashr qilish imkoniyatlari faqat tasavvur va xoxishga bog'liq bo'lib, YouTube'dan maktab veb-saytlariga qadar o'z ichiga oladi.

O'qituvchilar LAT (Loyihaga Asoslangan Ta'lim) usuliga o'tishga qaror qilganda, o'zlarini biroz noqulay yoki xavotirli his qilishlari oddiy holatdir. Ko'plab o'qituvchilar an'anaviy darslarni birlik asosida o'quv rejalari yordamida olib borishgan, shuning uchun ham ba'zi o'qituvchilarda uchun LAT boshlashda noaniqlik va qo'rquv bo'lishi mumkin. Ushbu maqolada, LAT o'qitish jarayonining aniq qadamlarini taqdim etish orqali o'qituvchilarga ushbu o'quv metodikasiga o'tish uchun ishonch hosil qilishga yordam berishga harakat qilindi.

Shuningdek, ko'plab o'qituvchilar yangi qiyinchiliklarni sinab ko'rishni va yangi o'quv yondashuvlarini qo'llashni yoqtirishadi, shuning uchun ularga LAT usulida tajriba o'tkazish tavsiya etiladi. LAT ko'pincha kelajakdagi ta'lim paradigmalaridan biri sifatida ko'rib chiqiladi[3] va o'quvchilar motivatsiyasi, faolligi va akademik natijalarining sezilarli darajada yaxshilanishi LATning samaradorligini ko'rsatadi. Bundan tashqari, LAT ta'limni farqlash va deyarli barcha o'quvchilarning ehtiyojlarini qondirish uchun juda ko'p imkoniyatlar yaratadi. Shuning uchun, ushbu maqoladagi qadamlar faqat umumiy tavsiyalar sifatida qaralishi kerak va o'qituvchining LAT bo'limlarini turli formatlarda ishlab chiqishiga hech qanday to'siq bo'lmasligi kerak. O'quvchilar o'qituvchining ijodkorligidan foyda olishlari mumkin, va bu yerda hech narsa o'qituvchilar va o'quvchilarning LAT loyihalarini o'zlari xohlaganicha ishlab chiqishiga to'sqinlik qilmasligi kerak.

Adabiyotlar:

1. Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 31.12.2019 yildagi 1059-son
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 06.07.2020 yildagi 422-son. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Tarbiya" fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida
3. Barell, J. (2010). Problem-based learning: The foundation for 21st century skills. In J. Bellanca & R. Brandt (Eds.), 21st century skills: Rethinking how students learn. Bloomington, IN: Solution Tree Press.
4. Bender, W. N., & Crane, D. (2011). Response to intervention in mathematics. Bloomington, IN: Solution Tree Press.
5. Larmer, J., & Mergendoller, J. R. (2010). 7 Essentials for project-based learning. Educational Leadership, 68 (1), 34–37.